

УДК [930.253:93](477)“16”

В. В. СТРАШКО*

ЛИСТ ПАПСЬКОГО НУНЦІЯ ПРО ПОРЯТУНОК ЗБАРАЗЬКИХ ОБЛОЖЕНЦІВ

Подано дійсні обставини подвигу героя, який врятував від загибелі обложени Богданом Хмельницьким у м. Збаражі війська польських і полонізованих магнатів України. Польську легенду про цю подію викладено у романі Генріка Сенкевича “Вогнем і мечем” та в однойменному фільмі Єжи Гофмана.

Ключові слова: Генріх Сенкевич; Єжи Гофман; Збараж.

Перлиною класичного твору польської літератури – роману Генріха Сенкевича “Вогнем і мечем” – є опис героїчного подвигу безстрашного поляка, який не раз дивлячись в очі смерті прорвався з обложеного Збаража і приніс королю, що неквапливо збирався виручати обложених, звістку про їх скрутне становище. Талановитий Єжи Гофман блискуче відобразив все це в однойменному фільмі.

А як було насправді? Про це у черговому (від 14 серпня 1649 р.) листі до Ватикану розповів папський нунцій при польському дворі Іоанн Торрес, архієпископ Адріанопольський.

У 1880 р. В. Антонович, працюючи у Ватиканському архіві, скопіював листи Торреса за початок 1648 – початок 1650 рр., у тому числі і про згадані вище події. Після досить тривалої підготовки документів до друку їх було опубліковано у 1916 р.

Публікація досить давня, але історія порятунку, а це справді був порятунок збаразьких обложених, відома лише за красивою легендою. Оскільки в 2009 р. ми відзначили ювілей – 360-ту річницю створення Української козацької держави, Збаразько-Зборівської операції Богдана Хмельницького та Зборівської угоди Війська Запорізького з Річчю Посполитою¹, варто ще раз повернутися до призабутої правди.

Моментом істини в листі нунція є констатація факту, що герой порятунку Збаража є русин і схизматик (тобто православний). Він служив не своїй землі, не своїй вірі, а служив він чужому королю і послужив добре. У обложених закінчувалися боєприспаси і за кілька днів черговий козацький штурм став би кінцем кресової магнатерії на чолі з кн. Яремою Вишневецьким, але цього не сталося. За ці кілька днів відбулася Зборівська битва, було укладено Зборівську угоду і найбільш принципіві, а тому найлютіші вороги України вислизнули зі смертельної пастки, до якої їх загнав Богдан Хмельницький.

“Самі себе звоювали” – ще раз гірко сказав би про цей подвиг Іван Мазепа.

* *Страшко Віктор Васильович* – провідний науковий співробітник відділу давніх актів Центрального державного історичного архіву, м. Київ.

Документ публікується за: Сборник статей и материалов по истории Юго-Западной России, издаваемый Киевской комиссией для разбора древних актов. – Вып. II. – Киев, 1916, р. II, ч. II, – С. 53–54, 157–159).

Da Toporuf de 7 del corr[en]te s'hanno l[ette]re, che fosse ivi giunta S. M. con 15 m. huomini stipendiarij, e che di continuo comparivano altre genti de vicini Palatinati p[er] ubbidire alle com[m]issioni della gia intirnata spedit[i]one universale. Di avvisi di considerat[i]one ci portano la salute di S. M, che negl' aggi, e com[m]odita di questa stanza non l'hebbe mai migliore; chè di continuo cavalca p[er] l'essercito, osserva i posti, et ordina con somma scienza, e fatica le po-sate, e le marchie. Tutti i villani fatti prigionii da nostri erano stati rimandati alle trinciere dell' inimico, p[er] che i medesimi fossero queglii, che vi portassero l'avviso non meno della presenza del Rè, che del perdono, che concedeva à tutti, eccetto, che al Chimilinski, purchè voluntariam[en]te tornassero alia pristina dovuta ubbidienza. In quell' istesso giorno era giunto al campo di S. M. il Sr Skrzetuski[,] Ruteno scismatico[,] che s'era trovato nelle strettezze dell' assedio frà gl'altri nostri, e passo tra nemici con giudiciosa stratagemma. S'intese col capo del n[ost]ro essercito, ch'egli si sarebbe finto di fuggir' da loro, con gran' segretezza lo com[m]unicò poi alli suoi ser[vito]ri i quali erano ancor' essi scismatici, e di portarsi al Chimilinski come di più vantaggio, e di più sicurezza p[er] tutti loro. Promisero i ser[vito]ri di seguirlo, e giunto con tal fintione al nemico, vi si trattenne p[er] trè giorni continovi, ne quali hebbe tempo d'osservar' le forze di lui, e qual fosse il luogo più debole, e vestitosi doppo da villano se ne['] scappo senz' alcun' ser[vito]re, e per strade oblique, e lagune, e molte volte à nuoto giunse avanti di S. M, dalla quale fù accolto come si conveniva humaniss[i-mamen]te; e gli fù promesso incontinente il primo starostato, ò governo, che vacherà, et il Sig^r Gran Canc[ellie]re del Regno lo rivesti subito de' proprij habiti. Questo portò l[ette]re à S. M. sottoscritte dalla mag[gi]or parte di quei officiali assediati, i quali sapevano già la mossa in Persona del Rè, che havevano ancor' viveri p[er] sei giorni almeno, ma di monitioni non erano molto ben' provisti. Che alii cavalli p[er] mancam[ento] d'herbe davano le carni de bovi arrostite[,] fatte in pezzetti, e mescolati [sic – mescolate] con farina. S. M. il giorno delli otto havrebbe montata anche la fantaria, e caminato giorno, e notte p[er] portarsi all' improvviso à soccorrere gl'assediati, et attaccar' l'inimico in trè luoghi, onde com' à quest' hora può esser' seguito, cosi faccia Iddio, che sia ciò riuscito felicem[en]te, e con ogni mag[gi]or vantaggio, e prosperità della giusta causa, e della Religione Catt[oli]ca. Del num[ero] de nemici sono varie le relat[i]oni; v'è stato chi ha detto essere 500 m., alcuni 300 m., altri molto meno; ne [- nè] che tampoco vi si trovi quel numero de Tartari, che si credea con il loro gran Cham.

Варшава, 14 августа 1649.

Из Топорова² получены письма от 7-го числа текущего месяца, (в коих сообщается), что туда прибыл Е. В. с 15-ю тысячами человек наемных солдат и, что постоянно, повинаясь приказу об объявленной уже всеобщей экспедиции, приходят другие войска из соседних воеводств. Достоверные известия доходят к нам о здоровье Его В-ва, которое, благодаря изобилию и удобствам здешнего лагеря, никогда не было лучшим; что он постоянно разъезжает верхом среди войска, наблюдает за местностями, и с большим знанием и трудом отдает приказы относительно остановок и переходов. Все крестьяне, захваченные нашими в плен, были посланы к траншеям неприятеле-

ля, дабы они сами (крестьяне) принесли известие, как о присутствии короля, так и о прощении, которое он дарует всем, за исключением Хмельницкого, лишь бы они добровольно возвратились к прежнему должному повиновению. В тот-же самый день прибыл в лагерь Е. В-ва Г. Скршетуновский (Skrzetunoski), русин схизматик, который вместе с другими нашими находился в осаде и прошел через (ряды) неприятелей с помощью ловкой (judiciosa) хитрости. Условился с вождем нашего войска, что он притворно бежит от них, потом под большим секретом сообщил это своим слугам, которые также схизматики, и (убеждал их) перейти к Хмельницкому, что было бы более выгодным и более верным (делом) для всех их. Слуги обещали последовать за ним, и он, явившись с помощью такого вымысла к неприятелю, оставался там целых три дня, в течении которых имел время заметить его силы и какое место более слабо (укреплено), и потом, переодевшись крестьянином, бежал от них, не взяв ни одного из своих слуг, и (пробираясь) окольными путями и болотами, много раз вплавь, явился к Е. В-ву, которым был принят, как и подобало, высокомилоливо (humanissime); ему сейчас же было обещано первое, какое освободится, староство или воеводство (governo), и Великий канцлер тотчас его одел в собственные одежды. Он принес Е. В-ву письма, подписанные большинством осажденных офицеров, которые уже знали о самоличном движении короля; (в письмах сообщается), что (осажденные) имеют еще съестных припасов по крайней мере на шесть дней, но что количество снарядов (munitioni) у них не весьма достаточное; что лошадям, вследствие недостатка травы, они дают жареное мясо быков, изрубленное в кусочки и смешанное с мукой. Е. В. восьмого числа посадил (на коней) также пехоту, и шел день и ночь, чтобы прийти внезапно на помощь осажденным и атаковать врага в трех местах; поэтому, так как в данное время это уже могло произойти, то дай Бог, чтобы все окончилось счастливо и с наибольшей выгодой и благополучием для справедливого дела и для католической религии. Относительно числа неприятелей доносят разное; говорят, что 500 тысяч; некоторые, что 300 тысяч, другие (насчитывают) гораздо меньше; и что вовсе нет того числа татар, которое, как полагали, находилось там с их великим ханом.

¹ Укази Президента України від 01. 02. 2008 № 78/2008 “Про відзначення у 2008 році 360-ї річниці подій, пов’язаних з початком Національно-визвольної війни українського народу середини XVII століття” та від 21. 01. 2009 № 31 “Про відзначення у 2009 році 360-ї річниці подій, пов’язаних зі створенням Української козацької держави”.

² Польське містечко Торогоw. Нині село Топорів, Бузького району Львівської області.

Поданы действительные обстоятельства подвига героя, который спас от гибели осажденные Богданом Хмельницким в г. Збараж войска польских и полонизированных магнатов Украины. Польская легенда об этом событии изложена в романе Генрика Сенкевича “Огнем и мечом” и в одноименном фильме Ежи Гофмана.

Ключевые слова: Генрих Сенкевич; Ежи Гофман; Збараж.

There are given the real circumstances of heroism of the hero who saved from destruction precipitated by Bohdan Khmelnytsky in Zbarazh troops of Polish and polonized magnates of Ukraine. Polish legend of the event is described in the novel by Henryk Sienkiewicz's “With Fire and Sword” and in the eponymous film by Jerzy Hoffman.

Keywords: Henryk Sienkiewicz; Jerzy Hoffman; Zbarazh.